

FILOZOFSKI FAKULTET U BEOGRADU

Lucida intervalla 2 (2/1998) ISSN 1450-6645

Marjanca Pakiž

Gozba s (ne)prijatnostima:
Juvenal, Peta satira

lucida intervalla

PRILOZI ODELJENJA ZA KLASIČNE NAUKE

Lucida intervalla

periodična publikacija Odeljenja za klasične nauke
Filozofskog fakulteta u Beogradu
Izlazi šest puta godišnje
ISSN 1450-6645

Uredništvo:

dr Marjanca Pakiž, docent
Dejan Matić i Nenad Ristović, asistenti Filozofskog fakulteta

Adresa: Čika-Ljubina 18-20, YU-11000 Beograd
tel. (381)(11)639628

Broj 2 (2/1998):

Marjanca Pakiž

Gozba s (ne)prijatnostima: Juvenal, Peta satira

Beograd, marta 1998

prelom teksta: Vojin Nedeljković

Gozba (*cena*, δειπνον) predstavlja nezaobilaznu temu u rimskoj satiri. Opis poduzetog popodneвно-večernjeg obroka sa više zvanica, zapravo niza situacija u kojima se sukobljavaju ili barem dolaze u interakciju s jedne strane društveni obziri, uslovljeni staleškim razlikama i samim utvrđenim ritualom zajedničkog obedovanja, a sa druge ljudska želja za uživanjem u hrani i piću (ponekad svedena na najobičniju glad ili pak proždrljivost), bio je za pisce satire zgodna prilika da urone u socijalne probleme, da načnu pitanja morala, da otkriju slabosti najviših ili najbogatijih slojeva i da pritom ne budu dosadni.

Tradiciju je započeo Lucilije, ali je od njegovih satira na ovu temu sačuvano samo nekoliko stihova.

Na Horacijevoj Gozbi (Sat. 2.8), koja je mogla biti uzor Juvenalu, sve je delikatno: i hrana (hvaleći se novim kulinarskim poduhvatima, suptilnim inovacijama u poznatim najotmenijim jelima, domaćin zapravo daje recepte u kojima će i čitalac uživati) i međuljudski odnosi: na gozbu dolazi Mecena sa dve *umbrae* – nezvanim gostima, što samo podgreva domaćinovu sujetu, želju za samodokazivanjem i tremu. Kiksevi u bontonu koje čine gosti, i domaćinovi propusti koji su posledica brljivosti i ošljarenja (prašnjavi baldahin pada u najotmenije jelo), a koji se sukobljavaju sa skorojevičkom željom da se bude otmen, otkriće i svu osetljivost koju izazivaju makar i neznatne statusne razlike, kao i najfinije karakterne crte devetoro ljudi koji u ovoj gozbi učestvuju.

U petoj Juvenalovoj satiri prepoznamo i motive iz Petronijeve Trimalhionove gozbe (Sat. 26–78). Na (mnogo masovijoj) gozbi kod Trimal-

hiona, bogatog oslobođenika, gosti su, kao i kod Horacija, kako tako ravnopravni: svi jedu istu hranu i piju isto vino (osim što sam Trimalhion pije *vinum dominicum*), gledaju jednu gotovo pozorišno-operetsku predstavu (u šta se gozba pretvara usled domaćinove želje da fascinira – sluge sve vreme pevaju, ma kako nemuzikalni bili), i slušaju domaćinova razglabanja, koja se, kako vino hvata, pretvaraju u sve besmislenije trućanje, dok *nivo nezadrživo pada*.

Motiv neravnopravnosti gostiju (podeljenih na tri kategorije, pri čemu bogatiji i manje zavisni od domaćina dobijaju finije vino) srećemo u jednom kratkom pismu Plinija Mlađeg (2.6). Juvenal je ovaj motiv razradio: domaćin, Viron, i njegovi najbliži prijatelji dobijaju ne samo finija vina nego i kvalitetniju i probraniju hranu, bolju posluđu i skuplje posuđe. U ovu kombinaciju motiva – opisa gozbe i moralne osude skorojevičkog ponašanja bogatog oslobođenika – uključen je i »socijalni« motiv: tegobni položaj klijenta, čime Peta satira postaje λόγος ἀποτρειτικός, »beseda« koja od nečega odvraća. Juvenal odvraća izvesnog Trebija od života klijenta-parazita, ubeđujući ga već na početku satire da je manje poniženje biti nezavisan prosjak, i da se to, uostalom, više isplati, jer ne iziskuje nikakve prethodne usluge bogatom patronu. (U drugim satirama, u devetoj na primer, biće reči o tim uslugama.)

Vodeći nas kroz sve faze gozbe, iz mirisa u miris, iz prizora u prizor, pa i kroz nekoliko digresija (ekološku – o opustošenosti Tirenskog mora, istorijsko-moralističku o nekadašnjim mecenama itd.), Juvenal će nam na kraju baciti u lice tešku, opštevažeću metaforu: hleb ste »isukali« (uvek ćete bar hleb nekako imati), pa ste se, sedeći oko stola, ukipili i smerno ćulite, čekajući da vam dobace još ponešto – spremni na bubotke i na udarce, unapred poniženi i sa svim tim pomireni. *Ko može da trpi i treba da trpi* – kaže Juvenal. O pobuni nije izrečeno ništa eksplicitnije.

Kompozicija pete satire je jednostavna i pregledna. Satira se sastoji od tri glavna dela:

I – uvod (1–11): problem o kojem će biti reči u satiri i njegov etički aspekt;

II – sam tok gozbe (12–155);

III – zaključak kojim se potvrđuje autorov početni stav (156–173).

Unutar ove tri celine nižu se motivi koje je ponegde teško precizno odrediti, usled slojevitosti Juvenalovog izlaganja, aluzija i reminiscencija, ironije usmerene i na teme kojima se bavi i na vlastito pisanje; ovo je, dakle, samo približan pregled:

1–10 Juvenal pobija Trebijevo (pretpostavljeni) stav o probitačnosti parazitskog života i pretpostavlja mu život prosjaka.

11–23 Nedostojan i težak položaj klijenta i patronove manipulacije i kalkulacije; Vironov poziv na gozbu.

23–37 Gozba; vino za nižerazredne goste i posledice njegovog lošeg kvaliteta: tuča; istorijat vina koje pije domaćin i njegovi najbliži prijatelji.

37–48 Posuđe.

49–66 Voda i posluđa.

67–75 Hleb.

76–80 Trebijevo blic-osvešćenje o njegovom ponižavajućem položaju.

81–91 Jastog za domaćina; sitni škampi za nevažne goste, ulje.

92–106 Riba: vrste u skladu sa statusom; ekološka digresija.

107–113 Moralističko-istorijska digresija o nekadašnjim »zaštitnicima« i »štićenicima«.

114–124 Guska, petao, vepar, tartufi; majstor za tranžiranje mesa.

125–145 Juvenalova meditacija o nedostojnom položaju siromašnog rimskog građanina prema bogatom skorojeviću.

146–155 Gljive i voće.

155–173 Definitivno razotkrivanje odnosa klijent-patron, sa poentom o podaništvu.

D. Iuni Iuuenalis
Satira V

Si te propositi nondum pudet atque eadem est mens,
ut bona summa putes aliena uiuere quadra,
si potes illa pati quae nec Sarmentus iniquas
Caesaris ad mensas nec uilis Gabba tulisset,
5 quamuis iurato metuam tibi credere testi.

Ventre nihil noui frugalius; hoc tamen ipsum
defecisse puta, quod inani sufficit aluo:
nulla crepido uacat? Nusquam pons et tegetis pars
dimidia breuior? Tantine iniuria cenae,
10 tam ieiuna fames, cum possit honestius illic
et tremere et sordes farris mordere canini?
Primo fige loco, quod tu discumbere iussus
mercedem solidam ueterum capis officiorum.
Fructus amicitiae magnae cibus: inputat hunc rex,
15 et quamuis rarum tamen inputat. Ergo duos post
si libuit menses neglectum adhibere clientem,
tertia ne uacuo cessaret culcita lecto,
»una simus« ait. Votorum summa. Quid ultra
quaeris? Habet Trebius propter quod rumpere somnum
20 debeat et ligulas dimittere, sollicitus ne
tota salutatrix iam turba peregerit orbem,
sideribus dubiis aut illo tempore quo se
frigida circumagunt pigri serrata Bootae.

Qualis cena tamen! Vinum quod sucida nolit
25 lana pati: de conuiuia Corybanta uidebis.
Iurgia proludunt, sed mox et pocula torques
saucius et rubra deterges uulnera mappa,
inter uos quotiens libertorumque cohortem
pugna Saguntina feruet commissa lagona.
30 Ipse capillato diffusum consule potat

Decim Junije Juvenal
Peta satira

Teraš li dalje svoj osnovni princip, svoj životni *credo*:
»Vrhunsko dobro je grickati okrajak s trpeze tude«?
Stid je tu sporedan? Spreman si gaženje grde da trpiš
no onaj kukavni Gaba il' Sarment na gozbi kod Cara?¹
5 Misliš to ozbiljno? Sumnjam, ma kleo se ti i do sutra.

Nema zahvalnijeg bića, jeftinijeg, nego je stomak.
Nemaš ni minimum, kažeš, tu duplju da ispuniš praznu.
Dobro, a nema li mesta na pločniku, mostu, na rubu
prosjачke asure? Tòliko ceniš tu bruku od ručka?
10 Glad te baš izjeda tako? Ta dođe otmenije koru
žvakati, bačenu psima, i časno cvokotati onde...
Najpre utuvi: to što si pozvan samo je plata
za kojekakve (kolike tek) usluge, ko zna od kada.
Hrana je plod »prijateljstva« s velikom zverkom; tvoj patron
15 njome kalkuliše (ne baš i često!), no zna taj svoj račun.
Te se svog klijenta seti – dvomesečni zaborav prođe –
poslednje mesto za stolom da prazno ne zvrji, pa zove:
»Svрати mi nočas!« O, sreće! Ta šta bi još mogò da tražiš?
Ima sad Trebije rašta da dipi u zoru, da ruke
20 digne od pertlanja, trči – u brizi da klijentska rulja,
ona pozdravljačka, nije već obišla svu ekumenu,
svakog patrona,² dok zvezde još trepte pa gasnu, a Arktur
lenjo svoj poslednji krug taljiga po ledenom nebu.

A što je gozba! A vino! Ni vunu da pereš tim octom!
25 Piješ li, sve ti se drma, koribanti³ ispašće gosti.
Očas i svađa – za trening. Al' eyo, već prevrćeš čaše,
brišeš se, išćuškan, ranjen, krvavim rupcem dok plamti
odsudna bitka. A povod? Udarac sagunskom bocom⁴ –
te vi izvršiste juriš na četu oslobođenika.
30 Gazda, međutim, pijucka svoj zlatni destilat sa žigom

calcatamque tenet bellis socialibus uuam.
 Cardiacum numquam cyathum missurus amico
 cras bibet Albanis aliquid de montibus aut de
 Setinis, cuius patriam titulumque senectus
 35 deleuit multa ueteris fuligine testae,
 quale coronati Thrasea Heluidiusque bibebant
 Brutorum et Cassi natalibus. Ipse capaces
 Heliadum crustas et inaequales berullo
 Virro tenet phialas: tibi non committitur aurum,
 40 uel, si quando datur, custos adfixus ibidem,
 qui numeret gemmas, unguis obseruet acutos.
 Da ueniam: praeclara illi laudatur iaspis.
 Nam Virro, ut multi, gemmas ad pocula transfert
 a digitis, quas in uaginae fronte solebat
 45 ponere zelotypo iuuenis praelatus Iarbae.
 Tu Beneuentani sutoris nomen habentem
 siccabis calicem nasorum quattuor ac iam
 quassatum et rupto poscentem sulphura uitro.
 Si stomachus domini feruet uinoque ciboque,
 50 frigidior Geticis petitur decocta pruinis.
 Non eadem uobis poni modo uina querebar?
 Vos aliam potatis aquam. Tibi pocula cursor
 Gaetululus dabit aut nigri manus ossea Mauri
 et cui per mediam nolis occurrere noctem,
 55 cliuosae ueheris dum per monumenta Latinae.
 Flos Asiae ante ipsum, pretio maiore paratus
 quam fuit et Tulli census pugnacis et Anci
 et, ne te teneam, Romanorum omnia regum
 friuola. Quod cum ita sit, tu Gaetulum Ganymedem
 60 respice, cum sities. Nescit tot milibus emptus
 pauperibus miscere puer, sed forma, sed aetas
 digna supercilio. Quando ad te peruenit ille?
 Quando rogatus adest calidae gelidaeque minister?
 Quippe indignatur ueteri parere clienti
 65 quodque aliquid poscas et quod se stante recumbas.
 [Maxima quaeque domus seruis est plena superbis.]
 Ecce alius quanto porrexit murmure panem
 uix fractum, solidae iam mucida frusta farinae,
 quae genuinum agitent, non admittentia morsum.
 70 Sed tener et niueus mollique siligine fictus

konzula drevnog, još kosmatog; ne da to grožđe, taj nektar,
 muljan za Saveznog rata.⁵ Bar bolesnom drugu? Ni kapi.
 Sutra će sladiti nešto s Albanskog, Setijskog gorja,
 35 s pečatom (starost, poreklo) nečitljivim: s čadave boce
 davno ga izbrisa vreme – i dim... Na rođendan Bruta
 (jednog il' drugog) i Kasija pijahu kapljicu takvu
 Trasej, Helvidije,⁶ s vencima... Viron, naš vrli domaćin,
 drži čilibarski pehar⁷ i čaše što blješte berilom
 samo za sebe; a tebi ni kriglica ne spada zlatna.
 40 Ako te takvom i posluži, stražar ti, prikucan, stoji:
 bisere broji na krigli i merka ti šiljate nokte.
 Nema tu zamerke; predivan jaspis je krasi. Jer Viron,
 kao i drugi, dragulje sa prstenja smešta na sude.
 (Takav je stavio jaspis na korice mača Didonin
 45 prebajni dečko, zbog kojeg ljubomornog ostavi Jarbu.)⁸
 Ti ćeš da sušiš bokalče na kojem su sva ispupčenja
 štrpnuta; vapi to staklo za popravkom – sumpor se traži!
 (Deo kolekcije kanda što ime po Šusteru dobi.)⁹
 Stane li stomak da ključa od vina i preteške hrane,
 50 skuvana voda za gazdu, a hladna ko mrazevi getski...
 Zakukah ono za vino (što ne daju isto za svakog);
 isto je s vodom: pićete običnu... Služi te Getul,¹⁰
 momak konjušarski tamni, il' Arapin mršavih ruku;
 ne bi ti bilo baš pravo da sretneš taj kostur u mraku,
 55 dok te kraj grobova voze uz Latinsku ulicu strmu.
 A pred Vironom, ah, azijski cvetić, kupljen za novce
 veće no čitav imetak kraljeva Anka i Tula...
 Da ih ne nabram, dode tričarija vascelo blago
 kraljeva rimskih. Te, kad ožedniš, a ti se obrati
 60 svome Ganimeđu¹¹ mrkom. Ne može onaj lepotan,
 kupljen za sve te milione, vino da meša za golje.
 Mladosti, ljupkosti puste! E ako je podigô nosić!
 Kad će taj doći do tebe, taj majstor za toplo i hladno,
 i da ga moliš?! Jer njemu je *ispod nivoa* da služi
 65 klijenta-čiču: da stoji, a ti da izvoljevaš ležeć!
 Danas su otmene kuće te ohole posluže pune.
 Eno ti drugi dodaje hleb, a sikće, a psuje:
 jedva ga odlomi! Grubog li brašna, tvoj komad još budav!
 Probaš sa strane, na kutnjak – e nećeš ga odgristi, vala!
 70 A za domaćina pecivo nežno i meko ko snežak!

seruatur domino. Dextram cohibere memento;

salua sit artoptae reuerentia. Finge tamen te inprobulum, superest illic qui ponere cogat:

75 »uis tu consuetis, audax conuiuia, canistris impleri panisque tui nouisse colorem?«
»Scilicet hoc fuerat, propter quod saepe relictas coniuges per montem aduersum gelidasque cucurri Esquilias, fremeret saeua cum grandine uernus Iuppiter et multo stillaret paenula nimbo.«

80 Aspice quam longo distinguat pectore lancem quae fertur domino squilla, et quibus undique saepta asparagis qua despiciat conuiuia cauda, dum uenit excelsi manibus sublata ministri. Sed tibi dimidio constrictus cammarus ouo
85 ponitur exigua feralis cena patella. Ipse Venafrano piscem perfundit, at hic qui pallidus adfertur misero tibi caulis olebit lanternam; illud enim uestris datur alueolis quod canna Micipsarum prora subuexit acuta,
90 propter quod Romae cum Boccare nemo lauatur, quod tutos etiam facit a serpentibus atris.

Mullus erit domini, quem misit Corsica uel quem Tauromenitanae rupes, quando omne peractum est et iam defecit nostrum mare, dum gula saeuir, retibus adsiduus penitus scrutante macello
95 proxima, nec patimur Tyrrhenum crescere piscem. Instruit ergo focum prouincia, sumitur illinc quod captator emat Laenas, Aurelia uendat. Virroni muraena datur, quae maxima uenit
100 gurgite de Siculo; nam dum se continet Auster, dum sedet et siccatur madidas in carcere pinnae, contemnunt mediam temeraria lina Charybdis: uos anguilla manet longae cognata colubrae aut tglacie aspersus maculis Tiberinus et ipse
105 uernula riparum, pinguis torrente cloaca et solitus mediae cryptae penetrare Suburae.

Ipsi pauca uelim, facilem si praebeat aurem. Nemo petit, modicis quae mittebantur amicis a Seneca, quae Piso bonus, quae Cotta solebat
110 largiri; namque et titulis et fascibus olim

Brašno najfiniji prah... Obuzdaj tu desnicu, kud ćeš?! Valjda se hlebdžija poštuje. Pokušaj, mangupe, uzmi hlepčić taj beli iz korpe, pa ćeš ga vratiti lepo.

75 »Pih, bezobrazluk! Ti! Žderi iz korpe koja ti spada! Razlikuj lebac po boji, moliću fino! Nauči!«
Sad znači tako! Zbog ovog li ja onoliko puta ostavi ženu pa uzbrdo trči uz onaj Eskvilin zaleđen, dok me s nebasa Jupiter prolećni šiba gradom, sve grmeć, a cakli kabanica, mokra od kiše!¹²

80 Jastoga pronose kršnog – celim ovalom se pruža (zna se, za gazdu); rep mu se prpošno digô, pa ozgo, zatrpao šparglama, gleda na goste. Vrhunski majstor nosi nad glavom to čudo – Vironov šef kuhinje lično. Tebi pak kržljavi škampić, stisnut u neko jajence;
85 klacka se, jadan, na tacni ko grobljanskoj, bože me prosti. Sipa venafrijskog ulja¹³ na jastoga, sipa... dok tebi kandi, sirotom, na ulje za lampu bledunjava kupus. Pune i vaš karafindl – al' nečim što vožahu lađe
90 drevnog Micipse, šljokljunke, nečim što pravi je razlog što se u Rimu ni s kraljem mauritanskim¹⁴ ne kupuje niko, i što bi mirisom svojim i najljuću odbilo zmiju.

Biće za gazdu i barbut, a komad mu s Korzike stiže, il' s Tauromenitske stene;¹⁵ jer naše smo sredili more. Nema tu ribice žive – kad besne stomaci, pa ribar mrežom po samome dnu bez prestanka grebe! E, puste bližnje su vode, i ne damo tirenska riba da raste. Kuhinje rimske provincije drže; stiže nam otud ono što kupuje lovac na nasleđstva, što će da proda bogata gospa...¹⁶ Vironu i murina!!! Još kapitalac!
100 Sicilski vrtlog je iznedri, Jugo kad zastade, slete mokra da osuši krila u pećini oca Eola, te se tad ribarče drznu da uđe u Haribdin tesnac... Za vas je jegulja taman, belouški sestra od tetke; il' kakva štuka iz Tibra, posuta ledom, to čedo
105 obala naših, a tusto od kanalizacijskog vala; pliva to nekad do centralnog otpada, tu, na Suburi.¹⁷

Ja bih Vironu da šapnem, da hoće da načulji uvce: Ne traži niko baš sve čime Seneka, Kota il' Pizon¹⁸ zasušu i drugorazredni krug prijatelja; jer šta ćeš –
110 nekad se cenio gest, plemenitost. Time se slava

maior habebatur donandi gloria. Solum
poscimus ut cenes ciuilitur. Hoc face et esto,
esto, ut nunc multi, diues tibi, pauper amicis.

- 115 Anseris ante ipsum magni iecur, anseribus par
altilis, et flauis dignus ferro Meleagri
spumat aper. Post hunc tradentur tubera, si uer
tunc erit et facient optata tonitrua cenas
maiores. »Tibi habe frumentum« Alledius inquit,
»o Libye, disiunge boues, dum tubera mittas.«
120 Structorem interea, ne qua indignatio desit,
saltantem spectes et chironomunta uolanti
cultello, donec peragat dictata magistri
omnia; nec minimo sane discrimine refert
quo gestu lepores et quo gallina secetur.
- 125 Duceris planta uelut ictus ab Hercule Cacus
et ponere foris, si quid temptaueris umquam
hiscere tamquam habeas tria nomina. Quando propinat
Virro tibi sumitue tuis contacta labellis
pocula? Quis uestrum temerarius usque adeo, quis
130 perditus, ut dicat regi »bibe«? Plurima sunt quae
non audent homines pertusa dicere laena.
Quadringenta tibi si quis deus aut similis dis
et melior fatis donaret homuncio, quantus
ex nihilo, quantus fieres Virronis amicus!
135 »Da Trebio, pone ad Trebium. Vis, frater, ab ipsis
ilibus?« O nummi, uobis hunc praestat honorem,
uos estis frater. Dominus tamen et domini rex
si uis tunc fieri, nullus tibi paruulus aula
luserit Aeneas nec filia dulcior illo.
- 140 [Iucundum et carum sterilis facit uxor amicum.]
Sed tua nunc Mycale pariat licet et pueros tres
in gremium patris fundat semel, ipse loquaci
gaudebit nido, uiridem thoraca iubebit
adferri minimasque nuces assemque rogatum,
145 ad mensam quotiens parasitus uenerit infans.
- Vilibus ancipites fungi ponentur amicis,
boletus domino, sed quales Claudius edit
ante illum uxoris, post quem nihil amplius edit.
Virro sibi et reliquis Virronibus illa iubebit
150 poma dari, quorum solo pascaris odore,

sticala veća no titulom, funkcijom... Sve što ja tražim
to je da večeraš pristojno s drugima. Daj, to izvedi!
Budi ti bogat za sebe, ko mnogi, al' skroman za društvo!

- 115 Tera on dalje: guščija jetra, a guska ko grmalj;
pevac, ne manji! A puši se vepar – ni sam Meleagar¹⁹
kovrdža plavih mu ne bi oprostio! Potom tartufi!
(S proleća svakim je gromom ručak sve bolji i bolji.)
»Čuvaj ti žito, o Afriko! – čuješ Alèdija Žderu –
Mani se volova, rala, dok takve nam pečurke šalješ!«²⁰
120 Eto ga tranžer za meso. (Što ima da ti se smuči,
nek ti se smuči do kraja.) Ta gledaj te ruke, taj balet!
Nož prosto leti! Tih skokova! Majstor mu diktira otud
sve piruete, figure – tu presudnih ima finesa:
kojim ćeš zahvatom iseći kokoš, a kojim pak zeca!
- 125 Samo li prosloviš nešto, tek zineš pa oni tu shvate
tri da te imena krase građana rimskih – za noge
bićeš izvučen i šutnut, ko Kak kad ga udesi Herkul.²¹
Kad ti to nazdravlja Viron? I pije li ikad iz čaše
koju su tvoje isprljale usne? I koji je od vas
130 blesan toliki da izusti »Živeli!« gazdi? E, ima
svašta što čovek zbog rupa na košulji ne sme da kaže.
Al' da ti sad neki bog ili slično čeljade, od Sudbe
malo ljubaznije, nabavi novce za viteški status²² –
eto te niotkud, tu si, Vironov najprisniji ortak!
- 135 »Ovo za Trebija! Dodaj to Trebiju! Hoćeš li, maco,
ovaj biftečić?« O, novci, sva pažnja tu pripada vama!
Vi ste i maca i braca. Bićeš tad patron, čak vladar
svome patronu – pod uslovom: nipošto da ti ne trčka
kakav Enej'ca po dvorištu²³ il' kakva ćerčica slatka!
140 Mio je drugar, tim draži, neplodnu ženu kad ima.²⁴
No kako stvari sad stoje, nek ti Migala i troje
rodi odjednom, u krilo ih presrećnom tatici sruči:
»Drekavci mali, slatkiši!« reći će Viron, pa benku
zelenu daruje, orah za igranje, paricu sitnu,
145 mali kad počne da žicka kraj stola, baš ko i tata.
- Niskostatusnom gostu visokorizična gljiva.
A za domaćina vrganj, ko Klaudijev (tačnije *onaj*
kojim ga posluži žena, pre specijalnog, kojim se gozba
zauvek svrši).²⁵ I najzad, Vironu, Vironcima: voće.
- 150 Opojno mirišu dunje, ta sit si od mirisa samog.

qualia perpetuus Phaeacum autumnus habebat,
credere quae possis subrepta sororibus Afris:
tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit
qui tegitur parma et galea metuensque flagelli
155 discit ab hirsuta iaculum torquere capella.

Forsitan inpensae Virronem parcere credas.
Hoc agit, ut doleas; nam quae comoedia, mimus
quis melior plorante gula? Ergo omnia fiunt,
si nescis, ut per lacrimas effundere bilem
160 cogaris pressoque diu stridere molari.
Tu tibi liber homo et regis conuiua uideris:
captum te nidore suae putat ille culinae,
nec male coniectat; quis enim tam nudus, ut illum
bis ferat, Etruscum puero si contigit aurum
165 uel nodus tantum et signum de paupere loro?
Spes bene cenandi uos decipit. »Ecce dabit iam
semesum leporem atque aliquid de clunibus apri,
ad nos iam ueniet minor altilis.« Inde parato
intactoque omnes et stricto pane tacetis.
170 Ille sapit, qui te sic utitur. Omnia ferre
si potes, et debes. Pulsandum uertice raso
praebebis quandoque caput nec dura timebis
flagra pati, his epulis et tali dignus amico.

[ed. Clausen, 1959]

Zrele, rumene, ko večito feačko miholjsko leto,²⁶
ko da se uvukô neko u vrt Hesperida²⁷ pa otud
doneo jabuke zlatne! A tebi: crvljiv prcoljak!
Grickaš ko majmun s korzoa²⁸ što opremljen štitom, šlemićem
155 vitla kopljence na čupavoj kozi, strepeč od biča.

Ti možda misliš da Viron na rashode pazi? Ma kakvi!
Hoće baš da te izbezumi. Koji je klovn, komedijaš
bolji no gurman za stolom, kom najsladi zalogaj ne daš?
Sve će učiniti da te dovedu do besa, do plača,
160 zube ćeš – valjda je jasno – nemoćno stiskati dugo.
Činiš se sebi nezávisan, slobodan, gost svom patronu?
Ti si mu ribica sitna, na kuhinjski pecana miris.
Pravo i misli, jer ko je baš golja toliki da *ono*
dvaput istrpi, a pritom amajliju etrursku zlatnu
165 nosio u svom detinjstvu, il' kožni bar kakav amulet?²⁹
Pusta vas prevvari nada u večeru finu: »Pa dooobro,
daće bar polupojedenog zeca il' parče od vepra,
makar od šupka, kržljavije pile...?« I tako vi spremno:
hleb već isukali pa se ukipili, ćutite smerno...
170 Zna taj šta radi i što te ugnjetava. Molim, kad možeš
sve da podneseš, i treba da podnosiš! Brijano teme
pružićeš rado da bubotke primiš³⁰ – il' udarce biča,
dostojan, najzad, i tog prijateljstva i te večerinke.

NAPOMENE

1. Gaba i Sarment su lakrdijaši iz vremena Oktavijana Avgusta, koji su na gozbama Avgustovog i Meceninog kruga zabavljali goste glumeći svađu; međusobno vredanje moglo se katkad pretvoriti i u lakšu tuču. Jedan takav »dvoboje«, u kome učestvuje Sarment, bivši rob, opisuje Horacije (Sat. 1.5.51–69). Marcijal (1.41 i 10.101) Gabu spominje kao velikog lakrdijaša.

2. Klijenti su se u rano jutro okupljali u patronovoj kući, da bi ga pozdravili i stavili se na raspolaganje za kakav patronov zahtev.

3. Koribanti – pratioci Velike boginje (Reje, Kibele – kult je u Rim stigao iz Male Azije), koji učestvuju u njenim orgijastičkim povorkama uz bučnu muziku, divlje igranje i samoranjavanje.

4. U Saguntu, u Španiji, proizvodila se grnčarija čuvena po trajnosti i tvrdoći. Udarac jednom takvom bocom izazvao je obračun između dve grupe gostiju: klijenata i domaćinovih oslobođenika.

5. Rimljani su godine računali po konzulima; ime konzula na boci pokazivalo je godinu berbe. Na boljim vinima bilo je navedeno i poreklo, tj. mesto gde je vino proizvedeno.

Saveznički rat (ovde »Savezni« *metri causa*) – rat između Rimljana i saveza italjskih gradova, čija je posledica bila dodela rimskog građanskog prava svim stanovnicima Italije. Vođen je 90–88. pre n. e, te bi ovo vino bilo staro dvesta godina (ako je prva knjiga Juvenalovih satira, kojoj pripada i Peta satira, izdata oko 110 g. n. e. – kako se obično smatra). Rimljani u doba kraljeva i rane Republike nisu brijali brade.

6. Rimljani su vino stavljali u tzv. *fumarium* da sazri, te je čađ mogla da prekrije etiketu.

Trasea Pet i njegov zet Helvidije Prisk, stoičari i žestoki protivnici carske vlasti, bili su optuženi i osuđeni pod Neronom 66. g. n. e: Trasea na smrt, a Prisk na progonstvo. Po povratku u Rim, pod Vespazijanom, i Prisk je osuđen na smrt. Proslavljati rođendan dvojice Bruta (Marko Junije Brut i Decim Junije Brut) i Kasija – »tiranoubica« (organizovali ubistvo Cezara 44. pre n. e.) – bio je način da se pokaže republikanski stav.

7. Suze Helijada – čilibar. Helijade su kćeri boga Sunca-Helija; oplakivale su svoga brata Faetonta, koji se, vozeći neoprezno Sunčeva kola i zapalivši zemlju, srušio u reku Eridan. Od njihovih suza postao je čilibar... v. Ovidije, Met. 10.263.

8. Didoninim prekrasnim dečkom Juvenal ovde naziva Eneju, glavnog junaka Vergilijeve *Eneide*. Kartaginska kraljica Didona zaljubila se u ovog trojanskog junaka kada je on, posle bekstva iz Troje, pristao na afričkoj obali, te je zbog njega odustala od udaje za mauritanskog kralja Jarbu (v. Verg. En. 4.36 i 196–218).

9. »Šuster« je pogrdno ime za izvesnog Vatinija, koji je od obućara postao doušnik na Neronovom dvoru. Navodno su čaše sa ispupčenjima (»nosevima«) dobile ime po njemu jer je bio veoma ružan i deformisan, duga nosa.

Sumpor – verovatno za popravku čaša.

10. Getuli – narod u severozapadnoj Africi (današnji Maroko). Ovaj poslužitelj je *cursor* – rob koji trči ispred nosiljke ili kola i eventualno pomaže kočijašu.

11. Ganimed – sin trojanskog kralja Troja, najplešni među smrtnicima. Zevs je po njega poslao orla koji ga je preneo na Olimp. Od tada Ganimed kao Zevsov peharnik naliva nektar Zevsu i drugim olimpskim bogovima.

12. U stihovima 67–79 u igri su četiri ličnosti: rob koji posluhuje hlebom (besan što ne može da ga odlomi), Juvenal, koji daje ironične, zlobne savete (uzmi hleb koji ti, kao drugorazrednom gostu, nije namenjen, pa ćeš videti posledice), nekakav »šef protokola«, koji grdi neoprezne goste, i sam Trebije, kome će dozlogrditi baš povodom hleba, a ne nečeg znatnijeg – prava mala drama.

13. Venafrijsko ulje – Venafar je grad u Kampaniji, čuven po izvršnim maslinama.

14. Micipsa – sin Masinisin, kralj Numidije; vladao polovinom II v. pre n. e.

»Mauritanski kralj« je Bokar, iz vremena Drugog punskog rata (218–201 pre n. e.). Miris afričkog ulja izgleda nije bio po ukusu Rimljana, te im nije prijao ni miris ljudi koji su se takvim uljem mazali posle kupanja.

15. Tauromenitska stena – u podnožju Etne, na istočnoj strani Sicilije.

16. Lovci na nasledstva (*captatores*) kupovali su bogatim ljudima bez dece darove – najčešće kakav delikates (tetreba, finiju i skuplju ribu i sl.) – da bi time, a i drugim uslugama, sebi obezbedili deo nasledstva (v. Plin. Ep. 2.20). Očekivali bismo da ova bogata gospa (*Aurelia* u latinskom tekstu) u slast pojede takav poklon. Juvenal, međutim, kaže da će ga ona prodati. Da li će ga prodati zato što se, zasuta prehrambenim artiklima, boji da će se nešto pokvariti ili zato što i nije toliko bogata koliko se pretvara, te joj svaki »keš« dobro dođe – ostaje nejasno. (Za motiv: predstavljati se kao bogataš da bi se dobili pokloni i razne usluge. v. Petronije, Sat. 125–141).

17. Subura – bučna i prometna ulica u Rimu, gde su se nalazile pijace, piljarnice i javne kuće; podzemna kanalizacija vodila je od Subure do Tibra.

18. L. Anej Seneka, filozof-stoičar, Neronov učitelj, kasnije savetnik; izvršio samoubistvo po Neronovom nalogu, optužen da je učestvovao u Pizonovoj zaveri protiv cara 65. g. n. e.

G. Kalpurnije Pizon, iz čuvene porodice Kalpurnija Pizona, pripadao je grupi senatora koji su pokušavali da se suprotstave Neronovoj samovolji. Takođe izgubio život kao vođa gorepomenute zavere.

Kota Maksim – patron i mecena pesnika Ovidija.

Sva trojica se pominju jer su bili poznati po delikatnosti i darežljivosti prema svojim klijentima, oslobođenicima, čak i robovima (v. Plin. Ep. 8.16.)

19. Meleagar – glavni junak lova na vepra kojeg je na kalidonske vinograde i polja poslala Artemida, razljučena što je Meleagrov otac, etolski kralj Enej, zabravio da joj prinese žrtvu. Meleagar je uz pomoć lovaca-junaka, skupljenih iz cele Grčke, uspeo da savlada strašnu životinju, ali je nastradao u sukobu oko podele plena između Etolaca i Kureta (v. Ovidije, Met. 8.272).

20. Tj. grom najavljuje kišu, a posle kiše niču pečurke. Aledije je ime jednog od zvanica; prema pretpostavkama komentatora, morao bi biti proždrljiv.

21. Kak – ličnost iz rimske mitologije, Vulkanov sin, čudovište koje je živelo u pećini na Aventinu, ubijalo prolaznike i pustošilo okolinu. Herkul se s Kakom obračunao pošto mu je ovaj ukrado Gerionovu govedu i za repove ih izvukao u svoju pećinu (da bi zavarao trag). Prema Vergiliju (En. 8.249–250, 264), Kakov leš je iz pećine izvučen za noge.

22. Suma potrebna da čovek stekne status viteza (eda bi tako, između ostalog, i sam mogao postati patron) iznosila je 400 000 sestercija.

23. »Enejica (tj. sin) koji trčka po dvorištu« je aluzija na mesto u *Eneidi* (4.328) na kojem Didona, nadajući se da će se udati za Eneju (v. nap. 6), zamišlja da će se jednog dana u njenom dvorištu igrati mali Eneja, što se naravno nije desilo, kao što ni do udaje nije došlo, jer je Eneju sudbina gonila dalje – ka osnivanju grada na italском tlu.

24. Jer se, budući da nema naslednika, može desiti da nasledstvo ostane prijatelju.

25. Cara Klaudija ubila je njegova žena Agripina primamljivom pečurkom u koju je bio ubrizgan otrov (Svetonije, Klaud. 44).

26. Feačani – mitski narod koji je u sreći i blagostanju živio na ostrvu Sheriji (Krf?), a kojim je vladao kralj Alkinoj. Kralj je živio u prekrasnoj srebrnoj i zlatnoj palati, a u ograđenom vrtu voćke su cvetale i sazrevale cele godine. Alkinoj je ugostio Odiseja, čiji se splav bio nasukao na obalu Sherije, i koji je tu, na gozbi, ispričao svoja prethodna lutanja. Dao mu je i lađu da se njome vrati na rodnu Itaku.

27. Hesperide su kćeri Noći, koje u vrtu bogova, na dalekom zapadu, gde Sunce zalazi u more, čuvaju zlatne jabuke. Kada se, naime, Zevs venčavao sa Herom, Geja im je kao svadbeni dar podarila drvo života sa zlatnim jabukama koje daju besmrtnost i večitu mladost. Osim Hesperida ove jabuke čuvao je i zmaj Ladon; uspeo je da ih ukrade samo Herakle, a i on uz pomoć Atlanta i Hesperida.

28. »Korzo« – šetalište uz zidine koje je podigao kralj Tarkvinije Oholi radi zaštite istočnog dela Rima. Tu su se skupljali gatar, astrolozi, hiromanti i zabavljači svake vrste – kao ovaj s majmunom koji jaše kozu i prikazuje vojničke veštine.

29. Sinovi slobodnih ljudi su od rođenja do puberteta (dok ne obuku tzv. *toga virilis*) nosili oko vrata različite amajlije, bogatiji zlatne, a siromašniji kožne. Rimljani su smatrali da taj običaj potiče od Etruraca; u etrurskim grobovima zaista je pronađeno mnogo takvih amajlija.

30. Juvenal ovde po svoj prilici aludira na lakrdijaša (*morio*) na gozbi (v. nap. 1). Ovi zabavljači su brijali glave – možda zato da bi pljuske bolje odjekivale.